

DES DE LA UdL

L'OLIVERA I L'OLI

A LES COMARQUES DE LLEIDA (1750-1930)

“... 3 a la Granadella, d'on es diu que té un territori molt poblat d'oliveres, ametllers i vinya i una fira ramadera de tres dies de durada.”

La presència de l'olivera a les terres de Lleida no és pas una novetat del segle XVIII. Com a zona de clima mediterrània, el seu paisatge històric inclou oliveres formant part, amb el blat i la vinya, de la trilogia mediterrània. La crisi del segle XVII significà, a les terres de Lleida i la Franja, una pèrdua de població, una reculada de la superfície cultivada i, molt sovint, l'abandó de pobles sencers, alguns dels quals ja no tornaran mai a ésser poblats. Durant la primera meitat del segle XVIII s'anà recuperant l'agricultura -i l'olivera- de la crisi del segle XVII i de l'impacte negatiu de la Guerra de Successió.

A mitjan segle XVIII, l'olivera experimenta un creixement cada cop més gran. Alguns senyors fomentaren la plantació d'oliveres. El baró de Maials en plantà a algunes parcel·les de la seva hisenda, amb un cost total de 778 lliures, de les quals el 42% eren dedicades a preparar les finques i realitzar formiguers. Els formiguers consistien en amuntegar branques de la poda i fulles seques, cobrir-ho amb terrossos, creant una estructura cònica -semblant a un formiguer- oberta a dalt. Es cremava i les cendres dels diferents formiguers s'estenien pel camp. Aquesta tasca exigí 607 jornals dels 860 que comportà tota l'operació realitzada pel baró de Maials. Fins i tot reclamà, sense èxit, a la Reial Audiència de Catalunya autorització per fer plantats a terres comunals de la ciutat de Lleida. Un altre baró, el de Maldà, feu també plantats d'oliveres i promogué que se'n fessin al terme.

Però segurament és la promesa del Duc de Medinaceli als veïns d'Arbeca la que es coneix més, en prometre un ral de billó per cada oliver arbequí plantat, pagament que mai realitzà però que de ben segur devia animar els veïns a plantar i plantar olivers arbequins fins el punt que entre 1763 -data de la promesa- i la dècada de 1830 augmentà la producció d'olives arbequines i de premses d'oli, havent hagut d'autoritzar el rector, en alguns anys, fer anar els molins en diumenge. Es considera al duc introductor de l'arbequina a Catalunya procedent de Palestina. Com a exemple de l'impacte d'aquesta introducció, els veïns d'Almacelles, poble despoblat al segle XVII i repoblat als anys 1770, en una visita de l'encarregat del senyor, Melcior Guàrdia, a la dècada dels anys 1780, rebé la petició dels veïns perquè es pagués, també, un ral per oliver plantat com sabien es feia a Arbeca. La documentació no sempre indica l'oliva de la qual prové l'oli, però no hi ha dubte que l'arbequina anà guanyant pes per la qualitat del líquid que significava preus més remuneradors per als pagesos, molts d'ells petits propietaris. El delme de l'oli que percebia del Capítol de Lleida de Borges Blanques i Castellots part reial passà de 687 a 3.191 quartants, la qual cosa indica el creixement de l'olivera. El Príncep de Belmonte, senyor de Vimpeli, Vilaplana i Carrassumada a Torregrossa, feu repartiments de terra entre els veïns d'aquesta població per a plantar olivers arbequins el 1778 i el 1800, segurament motivat per l'èxit d'altres experiències i d'un preus relatius favorables a l'oli

respecte al blat als anys 1770 i 1780.

Especialment a les Garrigues, el progrés de l'olivera continuarà durant tot el segle XIX i fins els anys 1930, moment final d'aquestes notes. El “Diccionario” de Pascual Madoz (1847) dona, per exemple, 10 molins d'oli a Belianes, 8 a Juneda, 4 a Juncosa, el Soleràs i Granyena, 3 a la Pobla de Granadella (avui Bellaguarda), Juncosa, Torrebesses, Omellons, Vinaixa, Casteldans i Cervià, i també 3 a la Granadella, d'on es diu que té un territori molt poblat d'oliveres, ametllers i vinya i una fira ramadera de tres dies de durada. Quan arriba a Arbeca i les Borges Blanques simplement diu “muchos”, categoria que com a mínim significa més de 10.

L'impacte de la fil·loxera a les terres de Lleida, que tingué la seva arribada cap a 1895, reduí la superfície de vinya, que només es replantà parcialment ja que França i altres zones que havien experimentat la fil·loxera en l'àrea mediterrània havien recuperat la seva producció i, per tant, s'havien reduït els mercats per als vins lleidatans. Moltes d'aquestes terres es replantaren d'olivera o de vinya i olivera, però amb presència majoritària d'aquesta darrera. El cas més significatiu és l'àrea regada pel Canal d'Urgell. Entre 1880 i 1920 l'olivera sola passa de 5.502 ha a 6.849 i la vinya i olivera associades, amb predomini de la segona, de 8.445 a 16.693 ha. El 1923, la Direcció General de Agricultura afirmava sobre l'olivera a la província de Lleida que “no obstante el número de variedades de olivos existentes, las empleadas en las nuevas plantaciones quedan reducidas a dos: Arbequina y Verdiehl. Esta, que abunda sólo en algunos pueblos de los partidos de Balaguer y Cervera, se distingue por su rápido desarrollo y producción más temprana que la primera, mientras que la Arbequina, si bien tarda más en desarrollarse y dar aceitunas las cosechas son más continuas, el fruto rinde mayor cantidad de aceite y de excelente calidad y muy acreditado en las primeras plazas de contratación de este producto...”

Finalment, destacar que, entre finals del segle XIX i 1930, es produeix un procés de modernització dels molins d'oli a les comarques de Lleida. Si el 1890 només n'hi havia 9 d'hidràulics i 269 de biga, el 1933 la situació s'havia invertit: 405 hidràulics i amb motor mecànic (electricitat) i 13 de biga. Les Garrigues, juntament amb l'Urgell i el Segrià, és una de les comarques lleidatanes que menys pes demogràfic perd entre 1900 i 1936 i de ben segur que l'especialització olivarera afavorí aquesta situació millor relativament. La Granadella mantindrà un sostre de poc més de 2.000 habitants fins el cens de 1920. L'oliva arbequina era la preferida i millor pagada per fer oli i, fins i tot, acabà convertint-se en una oliva de taula, tot desplaçant parcialment altres varietats tradicionals.

Enric Vicedo Riús

Catedràtic d'Història Econòmica del Departament d'Història de la Universitat de Lleida, responsable del projecte HAR2009-13748-C03-02 -subprograma HIST, intitulat “Historia ambiental de los paisajes agrarios del Mediterráneo, financiat pel Ministerio de Ciencia e Innovación”
<http://web.udl.es/dept/historia/Agraria/Historia-Agraria.html>